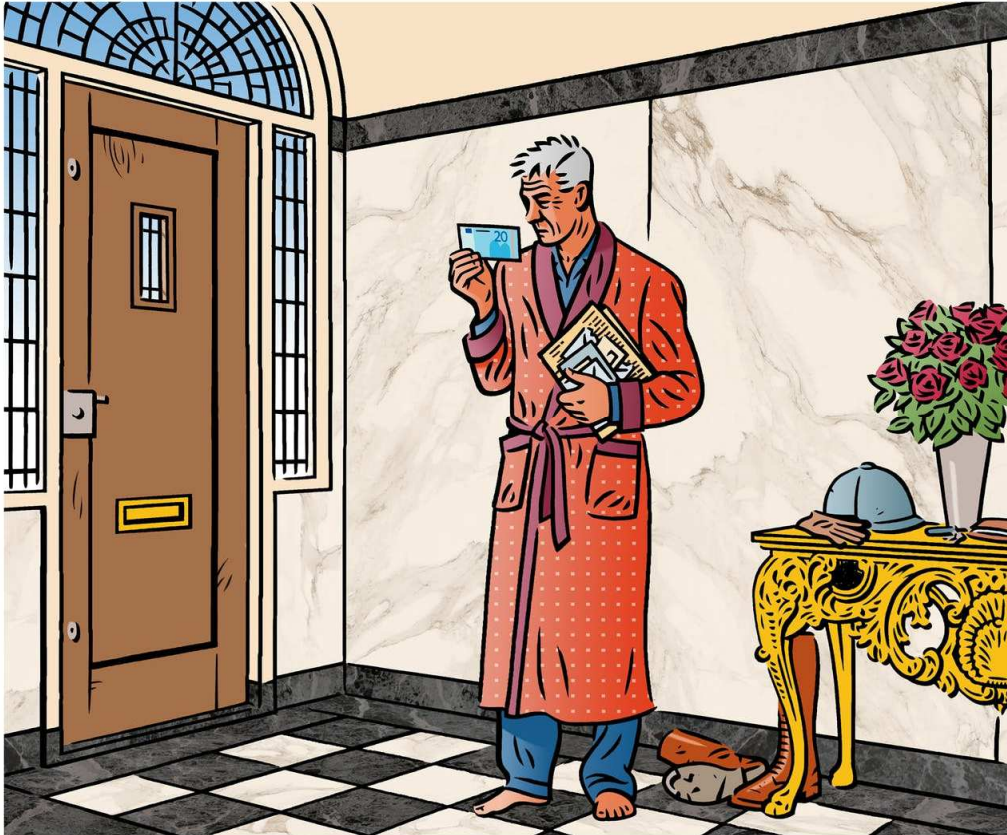

Zijn de rijken asocialer dan de armen?

Zijn de rijken egoïstischer dan de armen? Gedragseconoom Jan Stoop onderzocht het op een onorthodoxe manier. De uitkomst: rijken zijn ongeveer net zo sociaal als armen.

Illustraties: Erik Varekamp

Een filmpje op Facebook. Een performancekunstenaar loopt door New York in een pak behangen met dollarbiljetten. Hij spreekt mensen aan: ze mogen het geld pakken, zoveel als ze nodig hebben. Op de achtergrond klinkt een klef muziekje. Een bedelaar met een hond pakt precies genoeg voor een kop koffie. Nee, meer heeft hij niet nodig, echt niet. Een rijke vrouw, Louis Vuitton-tas om haar arm, blijft maar graaien. Gratis geld! Het regent likes onder het filmpje: zie je wel, de rijken zijn graaiers! Wie veel heeft, wil nog meer. Maar is dat wel waar?

Wie is Jan Stoop?

Jan Stoop (1982) is universitair hoofddocent aan de Erasmus School of Economics. In 2010 promoveerde hij in de gedragseconomie.

Het is een onderwerp waar veel onderzoek naar is gedaan, vrijwel altijd in een laboratoriumsetting. Hoe reageren mensen als ze geld krijgen? Hoe zit het dan met hun bereidheid te delen? Gedragseconoom Jan Stoop, universitair hoofddocent aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, heeft een berg literatuur tot zijn beschikking. Neem de 'dictator game', een bekend economisch experiment. Daarin krijgt de 'dictator' een bedrag dat hij mag verdelen tussen hem en een ander. Die ander móét de verdeling accepteren. 'Je zou verwachten dat de dictator alles houdt', zegt Stoop. 'Maar wat blijkt: die geeft gemiddeld

pakweg een kwart van het geld weg.’ Probleem met een experiment als dit is de laboratoriumsetting, waardoor mensen sociaal wenselijk gedrag kunnen gaan vertonen. Bovendien, stelt Stoop, kunnen mensen zich gaan afvragen wat de onderzoeker wil weten en zich daarnaar gaan gedragen.

Stoop is vooral geïnteresseerd in het gedrag van mensen als je ze, in zijn woorden, ‘in de val lokt’. Als je ze, terwijl ze zich onbespied wanen, een moreel dilemma voorlegt. In een van zijn eerste experimenten vergeleek hij gedrag in het lab met gedrag in het echt. ‘Ik gaf studenten een kaart met tien euro, in een transparante envelop. Die was bedoeld voor een vrijwilliger van de universiteit. De studenten mochten zelf weten of ze die kaart per post aan de vrijwilliger opstuurden en ik kon niet zien welke student de envelop doorgegeven had, omdat ik niet wist welke student aan welke vrijwilliger was gekoppeld. Er was dus geen betrakpans. Ik kon alleen zien hoe groot het totale aantal vrijwilligers was dat de envelop gekregen had.’ Tegelijkertijd deed Stoop een vergelijkbaar experiment in het wild: hij bezorgde als postbode dergelijke kaarten verkeerd. In het postbode-experiment wisten mensen niet dat ze deelnamen aan onderzoek, dus konden ze nooit sociaal wenselijk gedrag vertonen. Tot Stoops verbazing was het gedrag in alle experimenten nagenoeg hetzelfde: in beide experimenten kwam pakweg de helft van de enveloppen terug. Heeft het gedrag in het laboratorium dus voorspellende waarde? Het onderzoek riep om uitbreiding.

Het regent likes onder het filmpje: zie je wel, de rijken zijn graaiers!

Stoop: ‘Op een conferentie kwam ik Nikos Nikiforakis tegen, een econoom van New York University Abu Dhabi. We hadden goede gesprekken en nadien heb ik hem opgebeld en hebben we uitgebreid gesproken over het enveloppenexperiment. We besloten het uit te breiden naar een onderzoek onder rijken en armen.’ Nikiforakis besloot ook James Andreoni van de Universiteit van Californië te benaderen, ‘in ons vakgebied een godheid’.

Een spannend onderzoek begon, een experiment zonder precedent: in een middelgrote Nederlandse stad werden 360 huishoudens geselecteerd, 180 rijk, 180 arm. De selectie van de rijken kwam tot stand door op Funda de prijzen van huizen in een buurt te vergelijken, die van de armen door via een woningbouwvereniging de goedkoopste huurwoningen te vinden. Vervolgens werden er ansichtkaarten geschreven met de tekst: ‘Beste Joost, hier heb je 20 euro. Groeten, opa’. De kaart ging met het biljet in een semitransparante envelop. Er kwamen ook enveloppen met 5 euro en met overschrijfskaarten van 5 en van 20 euro – die dus waardeloos zijn voor de ontvanger. Stoop ritselde een postbezorgersoutfit en ging aan de slag als bezorger – ‘Dat deed ik voor de kick, maar ook om ervan te leren’. Daarna was het wachten: hoeveel enveloppen zouden terechtkomen bij ‘Joost’, die ook in de stad woonde, in een middenklassebuurt? En hoeveel teruggekeerde enveloppen zouden van de rijken komen en hoeveel van de armen?

Reputatieschade

Ethiek

Veldonderzoek als dat van Stoop is niet onomstreden. Mag je mensen zonder hun toestemming laten deelnemen aan onderzoek?

Stoop neemt duidelijk stelling: ‘Ik vind het vaak onethischer geen onderzoek te doen. Stel dat we na de Tweede Wereldoorlog experimenten hadden gedaan met klassengrootte, of veldonderzoek met belastingen, met het eigen risico in de zorg, noem het maar op. Als we dat toen allemaal hadden gedaan, hadden we nu zoveel geweten. Dan hadden we de optimale

belastingdruk geweten en de optimale klassengrootte. Nu weten we dat allemaal niet, omdat het onethisch zou zijn om experimenten te doen.'

De data lieten in eerste instantie een onthutsend beeld zien: de rijken stuurden veel meer enveloppen terug dan de armen: zowel die met cash als die met overschrijfkaarten. Oppervlakkige lezing zou dus tot de conclusie kunnen leiden dat de rijken socialer zijn. Maar toen mengde Steve Levitt van de Universiteit van Chicago zich in het onderzoek. 'Je hebt iets anders gemeten, Jan', zei hij. 'Je hebt het onvermogen van de armen gemeten om dingen voor elkaar te krijgen.'

Dat was een belangrijk inzicht. Ook moesten de data gecorrigeerd worden voor de marginale waarde van geld – voor een arme vertegenwoordigt 20 euro een veel grotere waarde dan voor een rijke – en voor financiële stress, die zich bij armen opbouwt naarmate de maandelijkse betaaldag verder achter ze ligt. De armen bleken aan het begin van de maand namelijk aanzienlijk meer enveloppen te retourneren dan tegen het einde, als de financiële zorgen groter zijn. Opvallend genoeg werden dan ook minder enveloppen met overschrijfkaarten teruggestuurd, een aanwijzing dat de armen door stress inderdaad minder voor elkaar krijgen. James Andreoni ontwikkelde een theoretisch model waarmee de data zelf voor die zaken kunnen corrigeren, en wat bleek: de armen en rijken zijn ongeveer even sociaal, waar eerder onderzoek veelal liet zien dat de rijken beduidend asociaal zijn.

Stoop ritselde een postbezorgersoutfit en ging aan de slag

Maar wat heeft hij nu precies gemeten? Hoe weet hij dat de uitkomsten niet toe te schrijven zijn aan, bijvoorbeeld, een betere opvoeding of opleiding van de rijken? 'Ja', zucht Stoop, 'causaliteit is natuurlijk de heilige graal in de wetenschap. Die kunnen we niet vaststellen hier. We kunnen slechts de correlatie tussen welvaart en gedrag vaststellen.' De studie kan ook niks zeggen over welke kant de causaliteit zich op beweegt: zijn de armen arm doordat ze minder gedaan krijgen of krijgen ze minder gedaan doordat ze arm zijn? 'Dat zouden we alleen kunnen uitzoeken door de armen rijk te maken en ze dan te laten meedoen aan een experiment. Maar dat zou onethisch en veel te duur zijn.'

De onderzochten hadden niet het geringste idee dat ze figureerden in een wetenschappelijk experiment. Is daar kritiek op gekomen? Zijn er mensen die dat onethisch vinden? Ja, die zijn er, beaamt Stoop, en daar wil hij wel iets over zeggen. 'Van John List heb ik geleerd dat mensen gemiddeld genomen beter af moeten zijn na een veldonderzoek, niet slechter. Hier konden ze bijvoorbeeld rijker worden, niet armer. In principe gaf ik mensen als postbode gratis geld. Vooral de armen hebben hiervan geprofiteerd.' Hij realiseert zich dat hij als onderzoeker hier 'de onderdrukker' is, zoals hij dat noemt: degene die de lakens uitdeelt. 'Ik zou voor een onderzoek bijvoorbeeld ook een baksteen bij mensen door de ruit kunnen gooien om te kijken hoe boos ze worden. Dat zou ik nooit doen want daar worden mensen alleen maar slechter van. Toegegeven, mensen doen natuurlijk een kleine tijdsinvestering als ze de envelop terugbezorgen. En, ook een ethisch bezwaar: reputatieschade van PostNL. Al die brieven zouden dan bewijzen dat PostNL zijn werk niet goed doet.' Als goedmakertje kan Stoop daarover zeggen: 'We hebben ter controle ook PostNL getest, omdat er anders ruis in het onderzoek zou kunnen zitten van brieven die alsnog daar bleven hangen. Ik kan melden dat van dat onderzoek op een na alle honderd enveloppen, ook transparant, ook met geld, bij Joost aankwamen. PostNL doet het dus heel goed.'

Bij de armen neemt de financiële stress toe naarmate de maandelijkse betaaldag verder achter ze ligt.

Normen en waarden

Stoop is voorzichtig met het trekken van maatschappelijke conclusies uit het onderzoek. ‘We moeten nog veel dieper naar de data kijken, maar het onderzoek indiceert al dat de rijken, die natuurlijk vaak op machtige posities zitten, geen andere normen en waarden hebben dan de armen. Dat is hoopvol. Ook het patroon dat armen minder voor elkaar krijgen in de loop van de maand, als de financiële stress toeneemt, is interessant in bijvoorbeeld de discussie over het basisinkomen. Een basisinkomen zou mensen socialer kunnen maken. En misschien zou dit onderzoek erop kunnen wijzen dat het wekelijks uitbetalen van uitkeringen in plaats van maandelijks, een idee kan zijn: dan is er elke week een moment van opluchting.’

‘In principe gaf ik mensen als postbode gratis geld’

Het zijn allemaal mogelijke uitkomsten voor die ene belangrijke vraag: ‘We willen leren waarom arme mensen arm zijn, want dan kunnen we ze beter helpen uit de armoede te geraken, met bijvoorbeeld overheidsbeleid. Dat is misschien nog wel veel belangrijker dan de kwestie “zijn de rijken minder sociaal dan de armen”.’

De opvatting dat de rijken slechter zijn zit diep, merkte hij. De commentaren op bijvoorbeeld de Freakonomics-podcast, waar het onderzoek aandacht kreeg, logen er niet om: ‘datamarteling’, was een van de verwijten: de onderzoekers zouden de data net zo lang ‘gemarteld’ hebben tot ze de gewenste uitkomst hadden, namelijk dat de rijken zich in dit experiment socialer gedragen dan de armen. Stoop, oprecht verbaasd: ‘Alsof wij als

onderzoekers op zoek waren naar een gunstig beeld van de rijken. Wij waren gewoon benieuwd, het maakte ons echt niet uit wat eruit zou komen.' □

Lees meer in [FD Persoonlijk](#), het weekendmagazine van Het Financieele Dagblad over mensen, lifestyle, kunst, cultuur, mode en reizen.